

УДК 37.013.42 : 304.3

**ПРАКТИЧНО-МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ
ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ
СОЦІАЛЬНОЇ ВУЛИЧНОЇ РОБОТИ**

Тарасенко Н.В.

*КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради*

В статті теоретично обґрунтовуються можливості вирішення проблеми формування здорового способу життя підлітків засобами соціальної вуличної роботи; представлено практично-методичний аспект реалізації засобів соціальної вуличної роботи з формування здорового способу життя підлітків.

Ключові слова: соціальна вулична робота; підлітки; засоби соціальної вуличної роботи; реалізація засобів соціальної вуличної роботи.

**ПРАКТИЧЕСКИ-МЕТОДИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ФОРМИРОВАНИЯ
ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ ПОДРОСТКОВ СРЕДСТВАМИ
СОЦИАЛЬНОЙ УЛИЧНОЙ РАБОТЫ**

Тарасенко Н.В.

В статье теоретически обосновываются возможности решения проблемы формирования здорового образа жизни подростков средствами социальной уличной работы; представлено практически-методический аспект реализации средств социальной уличной работы по формированию здорового образа жизни подростков.

Ключевые слова: социальная уличная работа; подростки; средства социальной уличной работы; реализация средств социальной уличной работы.

**PRACTICE AND METHODOLOGICAL ASPECTS
OF HEALTHY LIFESTYLE OF ADOLESCENTS
BY MEANS OF SOCIAL STREET WORK**

Tarasenko N.V.

This paper theoretically justified the possibility of solving the problem of healthy lifestyle of adolescents by means of social street work; presented practical and methodological aspects of social street work tools to create a healthy lifestyle adolescents.

Keywords: social street work; adolescents; means of social street work; implementation tool of social street work.

Постановка проблеми. Життя та здоров'я людини завжди розцінювалися як найвищі суспільні цінності людства, а збереження та зміцнення здоров'я нації було і залишається одним з найважливіших завдань суспільства. Проте, у сучасних умовах екологічної небезпеки та підвищених соціальних ризиків, проблема пошуку нових ефективних засобів формування здорового способу життя підростаючого покоління стає не лише глобальною теоретичною проблемою, а й одним з пріоритетних питань оздоровлення і підготовки підростаючого покоління до успішної життєдіяльності.

Основні підходи до формування здорового способу життя дітей і молоді визначено в Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», Законі України «Про фізичну культуру і спорт», Концепції загальнодержавної цільової соціальної програми «Здорова нація», Наказі «Про затвердження Порядку взаємодії центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді із закладами охорони здоров'я щодо різних аспектів профілактики ВІЛ/СНІДу», Національній доктрині розвитку фізичної культури і спорту.

Великі потенціальні можливості для вирішення питань формування здорового способу життя підлітків зосереджує в собі соціальна педагогіка як молода, перспективна, пов'язана із потребами сучасного життя галузь знань, що досліджує проблеми соціалізації та соціального виховання дітей, серед яких особливе місце відведене покращенню здоров'я підростаючого покоління шляхом формування здорового способу життя. Нові засоби розвитку особистості, що розробляються

у межах вивчення широкого кола соціально-педагогічних проблем, обґрунтування різних напрямів, видів, методів соціально-педагогічної діяльності, одним із яких є соціальна вулична робота, створюють широке поле для наукового пошуку у межах зазначеної проблематики.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема формування здорового способу життя підлітків засобами соціальної вуличної роботи виникає на перехресті двох наукових напрямів дослідження. Перший – пов'язаний з визначенням питань сутності здоров'я людини, зв'язку здоров'я та способу життя особистості.

Зазначений науковий напрям відображений в фундаментальних ідеях класичної філософії (К. Галена, Г. Гегеля, Гіппократа, Конфуція, Л. Сенеки, М. Цицерона та ін.), дослідженнях сучасних медиків (І. Амосова, В. Артамонова, Ю. Лисицина, О. Лаптева, Р. Могилянської та ін.), психологів та педагогів (В. Грибана, Г. Грая, С. Горбунової, Є. Желібо, Н. Заверухи, В. Зацарного, В. Казначеева, Н. Коцура, Б. Мещерякова, Г. Отроценка, А. Хрипкової та ін.) в соціально-педагогічному аспекті (О. Балакіревою, О. Безпалько, О. Вакуленко, Н. Зимівець, І. Зверевою, А. Мудриком, М. Лактіоновою, С. Омельченко, В. Шкуркіною та ін.).

Другий – актуалізується у межах соціально-педагогічної науки у зв'язку зі становленням та розвитком перспективного напрямку соціального виховання підростаючого покоління – соціальної вуличної роботи. Опрацювання літератури щодо соціальної вуличної роботи демонструє, що останнім часом відбулося загострення інтересу закордонних та вітчизняних вчених на перехресті двох наукових галузей соціальної роботи та соціальної педагогіки у напрямі висвітлення її педагогічних можливостей щодо подолання негативних соціальних явищ.

Даний науковий напрям висвітлено в працях М. Арсяги, В. Гонзалеза, С. Деккера, М. Мікконена, Дж. Фонда, Е. Хааса, В. Хааса, О. Безпалько, Л. Вайноли, Л. Завацької А. Капської, І. Миговича, Л. Рень, Л. Тюпті.

Аналіз дефініційного ряду основних понять, які вживають дослідники соціальної вуличної роботи («аутрич-робота», «вулична соціальна робота», «вулична робота» та ін.), дає змогу констатувати дискусійний характер поглядів вчених щодо визначення їх змісту.

Мета статті – представити практичний аспект реалізації засобів соціальної вуличної роботи з формування здорового способу життя підлітків.

Виклад основного матеріалу. На основі узагальнення наукових праць зарубіжних (М. Арсьяги, В. Гонзалеза, С. Деккера, М. Мікконена, Дж. Фонда, Е. Хааса, В. Хааса) та вітчизняних учених (О. Безпалько, Л. Вайноли, Л. Завацької А. Капської, І. Миговича, Л. Рень, Л. Тюпті) можемо дійти висновку, що поняття «соціальна вулична робота» – різновид соціально-педагогічної діяльності з клієнтом безпосередньо на його території, у місцях систематичного перебування цільової групи, що вирішує завдання соціального виховання молодого покоління, зокрема забезпечує формування здорового способу життя підлітків за допомогою комплексу соціально-педагогічних засобів, застосовування яких є особливо ефективним в умовах вулиці [1, 6; 7; 8; 9; 10].

Вивчення наукових розробок, що висвітлюють сутність та зміст поняття соціальна «вулична робота» дозволяє позиціонувати дослідження засобів такої роботи як одне з актуальних питань, що здатне вплинути на вирішення проблеми формування здорового способу життя підростаючого покоління у соціально-педагогічному аспекті.

Застосування засобів соціальної вуличної роботи сприяє забезпеченню підлітків змістовним дозвіллям, профілактиці негативних явищ та пошуку шляхів запобігання, пропаганді здорового способу життя серед молодого покоління, розвитку їх комунікативних здібностей; формуванню здорового способу життя підлітків.

Узагальнюючий аналіз поглядів вчених [2, с. 123; 3, с. 87; 4, с. 81-82; 5, с. 286] дозволяє констатувати що до засобів соціальної вуличної роботи з формування здорового способу життя підлітків відносяться: ігротеки, дискотеки, форум-театри, конкурси графіті, танцювальні конкурси, флеш-моби, конкурси театралізованих постановок, виставки малюнків, вікторини, квести, ігротеки, дискотеки, танцювальні конкурси, спортивні змагання.

Для забезпечення позитивної динаміки рівня сформованості здорового способу життя підлітків доцільним є: по-перше, впровадження зазначених засобів як сукупності форм, прийомів, методів організації та проведення дозвіллевої діяльності в умовах мікросередовища, що

максимально зорієнтовані на прищеплення підліткам життєвих стандартів, спрямованих на збереження здоров'я особистості (тобто комплексу засобів); по-друге, врахування необхідності реалізації таких дій: налагодження взаємодії суб'єктів соціальної вуличної роботи, встановлення партнерських відносин з різними соціальними інститутами, спеціалісти яких можуть здійснювати педагогічний вплив на підлітків щодо формування здорового способу життя; поетапне впровадження заходів з формування здорового способу життя підлітків від простих (спортивні ігрові, дискотеки, виступи форум-театру тощо), які мають потенціал активізувати інтерес підлітків до участі в заходах з формування здорового способу життя, до складних (вікторини, конкурси, акції, флеш-моби тощо), які потребують максимальної «включеності» учасників у дію; залучення підлітків до співпраці з організаціями, що можуть надати їм подальшу допомогу в питаннях формування здорового способу життя.

Дослідно-експериментальна робота з перевірки ефективності засобів соціальної вуличної роботи з формування здорового способу життя підлітків, реалізувалася протягом 2011-2012 навчальних років. Загалом експериментом охоплено 1094 підлітка.

Практична реалізації засобів передбачувала формування мотивації, формування знання та формування поведінки підлітка щодо здорового способу життя.

В процесі реалізації комплексу засобів дієвим виявився захід, що мав назву «Спасибі – Ні». Захід був реалізований у вигляді виступу волонтерського форум-театру. Під час проведення заходу було розіграно декілька міні-вистав, в яких розкривалася проблема формування адиктивної поведінки людини. Наприклад, одна з сюжетних ліній розгорталася навколо хлопця із благополучної родини, який, за задумом, не мав шкідливих звичок, добре навчався у школі, мав гарні стосунки з батьками і однолітками, та одного разу на вечірці йому запропонували спробувати наркотик, щоб «розслабитись», «бути як усі», в результаті чого хлопець не втримався під тиском товаришів. Далі вистава розкривала процес формування наркотичної залежності і руйнування особистості хлопця. На цьому етапі підліткам-глядачам пропонується пригадати, чи була в їхньому житті подібна ситуація, та показати інші можливі шля-

хи розвитку та розв'язання ситуації, виконавши роль хлопця-жертви, або його друзів, батьків, вчителів, лікарів тощо.

Підбиваючи підсумок проведеного заняття ми дійшли висновку, що проведення подібних заходів має низку переваг: по-перше, дає можливість розширювати знання підлітків щодо здорового способу життя, по-друге, дозволяє їм висловити свої думки та почути достовірну інформацію від фахівців, по-третє, позитивно впливає на активність учасників та розвиває їх комунікативні здібності, що є особливо важливим на даному віковому етапі розвитку особистості. Враховуючи те, що захід є цікавою та ефективною формою роботи, нами було реалізовано його декілька разів.

Варто відзначити цю форму роботи як достатньо ефективну, яка має потенціал формувати мотиваційну, когнітивну та поведінкові сфери підлітка, їх комунікативні навички та залишає позитивні емоції в кожного учасника.

Також цікавим та ефективним засобом формування здорового способу життя підлітків можна вважати ігротеку «Спорт та здоров'я», мета якої полягала в формуванні бажання підлітка вести активний спосіб життя та сприяти формуванню практичних умінь щодо його дотримання. Тобто, умовою цього заходу було не просто донести підлітку інформації про здоровий спосіб життя, а й прищепити бажання його прийняття.

До співпраці з реалізації зазначеного заходу були запрошені дитячі юнацькі спортивні школи (ДЮСШ), та влаштовані спортивні змагання (футбольний турнір, спортивні естафети, перетягування канату, стрибки у довжину, висоту, біг тощо) між командою ДЮСШ та учасниками експериментального дослідження. Загалом час проведення вуличної ігротеки сягав близько 3-4 годин роботи, але в залежності від активності підлітків, змінювалися її зміст, правила, умови проведення, складність поставленого завдання тощо.

Крім означених вище, нами систематично проводилися такі заходи як флеш-моби, реалізація яких дала можливість учасникам отримати позитивний заряд емоцій, розважитися, зняти психологічну напругу, показати свої таланти та самоствердитися в життєвій позиції щодо здорового способу життя.

Важливо звернути увагу, що по закінченню реалізації комплексу засобів було організовано зустрічі з фахівцями соціальних служб, соціальними педагогами, психологами, педагогами дозвільних закладів; проведення у мікрорайонах «Днів відкритих дверей» позашкільних закладів, реалізувати за участю педагогів-позашкільників ігор «Колосвіт», «Місто веселих майстрів», «Червоне вітрило», спрямованих на рекламування роботи гуртків різної творчої спрямованості; провести під відкритим небом майстер-класів по виготовленню штучних квітів, малюванню, бісеро-плетенню, вишиванню, танцям, арм-реслінгу, боді-білдингу, туризму; залучити фахівців (психологів, соціальних працівників, працівників центрів зайнятості, спеціалістів соціальних служб) до роботи у мікрорайонах для рекламування послуг, які можуть отримувати підлітки на базі загальноосвітніх навчальних закладів, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, дозвільних організацій тощо.

Отримані у ході дослідження данні є достовірними, перевіреніми у ході кількісного аналізу із використанням методів математичної статистики. Суттєвість статистичних відмінностей між контрольними та експериментальними групами спостерігається після експерименту. Емпіричне значення критерію Пірсона для експериментальних груп значно перевищує критичне значення $\chi^2 = 5,99$ ($k = 2$, $\alpha = 0,05$) за всіма критеріями: для критерію мотиваційного емпіричне значення критерію Пірсона $\chi^2 = 71,58$ та $\chi^2 = 38,94$; для когнітивного критерію емпіричне значення критерію Пірсона $\chi^2 = 51,26$ та $\chi^2 = 27,65$; для поведінкового критерію емпіричне значення критерію Пірсона $\chi^2 = 87,34$ та $\chi^2 = 19,84$. Усі наведені результати значно більші за критичне значення критерію Пірсона (критичне значення $\chi^2 = 5,99$ ($k = 2$, $\alpha = 0,05$), тобто контрольні та експериментальні групи наприкінці експериментальної роботи продемонстрували різні рівні сформованості здорового способу життя.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, здійснений аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи дозволяє стверджувати, що впроваджений у практику комплекс засобів соціальної вуличної роботи з формування здорового способу життя підлітків є результативним й може використовуватися у процесі соці-

ального виховання підлітків в умовах відкритого вуличного мікросередовища.

Подальше дослідження потребує ґрунтовного вивчення процесу формування здорового способу життя підлітків в аспекті третинної профілактики, у різних соціальних середовищах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Завацька Л.М. Вулична соціальна робота з дітьми: особливості здійснення [Електронний ресурс] / Л.М. Завацька, Л.В. Рень. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchu/N121/N121p055-058.pdf.
2. Капська А.Й. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) / А.Й. Капська, О.В. Безпалько, Р.Х. Вайнола; заг. ред. А.Й. Капської. – К., 2002. – 164 с.
3. Кондрацьєва Я.В. Организация социальной работы с молодежью на основе комплексного подхода (на примере Санкт-Петербурга) : дисс. канд. социологических наук : 22.00.04 / Яна Валентиновна Кондрацьєва. – Санкт-Петербург, 2005. – 209 с.
4. Соціальна робота в Україні : навч. посіб. / [І.Д. Зверєва, О.В. Безпалько, С.Я. Харченко та ін.; за заг. ред. І.Д. Зверєвої, Г.М. Лактіонової]. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 256 с.
5. Соціальна робота : технологічний аспект : навч. посібник / [за ред. проф. А.Й. Капської]. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 352 с.
6. Теорії і методи соціальної роботи : підручник для студентів вищих навч.закл. / [за ред. Т.В. Семигіної, І.І. Миговича]. – К. : Академвидав, 2005. – 328 с.
7. Тюптя Л.Т. Соціальна робота: теорія і практика : [навчальний посібник] / Л.Т. Тюптя, І.Б. Іванова. – К. : ВМУРОЛ «Україна», 2004. – 408 с.
8. Decker S.H. Best Practices and Lessons Learned Innovative Practices from the Charles E. Shannon Jr. Community Safety / S.H. Decker, T.S. Bynum, J. Mc.Devitt. – Initiative Series. – July, 2008. – P. 1-7.
9. Haas E. Developing a Successful Street Outreach Program : Recommendations and Lessons Learned / E. Haas, W. Haas, Jr. Fund. – California Endowment, 2009. – October, 20. – 66 с.
10. Mikkonen M. Outreach work among marginalised populations in Europe guidelines on providing integrated outreach services / M. Mikkonen, J. Kauppinen, M. Huovinen. – Finland, 2007. – 65 с.